

บทที่ 5 บทสรุป

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ภาพที่เป็นดินแดนเอกภาพเดียวกันของ "ประเทศไทย" ในอดีตเป็นเพียง "มายาภาพ" เนื่องจากในดินแดนที่เรียกว่า "ประเทศไทย" ทุกวันนี้เคยเป็นที่ตั้งของชุมชนเมือง และรัฐ กระจัดกระจายอยู่ทั่วไป แท้จริงแล้ว ภาพของ "ประเทศไทย" ที่เป็นรัฐที่มี "ดินแดนและอาณาเขตที่แน่นอน" เพิ่งจะถูกสร้างขึ้นในราวศตวรรษที่ผ่านมา ด้วยการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

ชนชั้นนำไทยในรัฐแบบจารีตก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 มีความคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์เป็นแบบจารีต ความคิดที่ว่าคือ รัฐไม่มีดินแดนและอาณาเขตที่แน่นอน แต่อาณาเขตของรัฐแผ่ออกไปไม่มีที่สิ้นสุด กษัตริย์ซึ่งเป็นเทพเจ้าหรือ โphisatvong มีฐานะเป็นราชาธิราชประทับอยู่ในราชธานีที่เป็นศูนย์กลางอันศักดิ์สิทธิ์ของรัฐ อยู่เหนือบรรดาเจ้าเมืองมีฐานะเป็นราชาปกครองเมืองขึ้นทั้งหลาย และรัฐดำรงอยู่เพื่อเอื้ออำนวยให้ชนชั้นทั้งหลายประพฤตินิยมและบรรลุอุดมคติของชีวิตในชาติต่อ ๆ ไป แต่เมื่อเกิดการขยายตัวและเติบโตของเศรษฐกิจการค้าในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ประกอบกับการรับวิทยาการจากประเทศตะวันตก ส่งผลให้ชนชั้นนำไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงความคิดทางเวลาจากเดิมที่เป็นความคิดทางเวลาแบบไตรภูมิ ที่ไม่ให้ความสำคัญกับเวลาตามประสบการณ์ มาเป็นความคิดทางเวลาแบบใหม่ อันเป็นผลมาจากการที่ชนชั้นนำไทยได้มีประสบการณ์ใหม่ ทำให้ชนชั้นนำไทยเห็นว่ามนุษย์สามารถเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตของตนเอง แนวความคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์ตามแบบจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิจึงเสื่อมคลายลงเป็นลำดับ ดังจะเห็นพัฒนาการความคิดเกี่ยวกับรัฐและกษัตริย์แบบใหม่เริ่มชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 กล่าวคือ ชนชั้นนำไทยเห็นว่ารัฐแบบใหม่เป็นรัฐที่มีดินแดนและอาณาเขตที่แน่นอน กษัตริย์ทรงมีอำนาจจำกัดอยู่ภายในอาณาเขตที่แผ่ไปถึง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ภายในระหว่างกษัตริย์และราษฎรเปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเห็นว่า กษัตริย์ไม่ได้ทรงเป็นผู้มีบารมีสูงสุดที่จะช่วยให้คนทั้งหลายบรรลุอุดมคติของชีวิตตามความเชื่อในรัฐแบบจารีตเดิม แต่กษัตริย์ทรงทำหน้าที่พระราชทานสิ่งต่าง ๆ ให้ราษฎรทั้งหลายให้บรรลุความสำเร็จในโลกนี้ ส่วนราษฎรก็ต้องขยันหมั่นเพียรในการทำมาหากินเพื่อมีรายได้ในการเลี้ยงตนเองและเสียดาษี รวมทั้งราษฎรต้องมีสุขภาพแข็งแรงเพื่อที่จะเป็นทหารป้องกันราชบัลลังก์และรัฐโดยรวม ซึ่งทั้งสองประการนี้ได้รับการเน้นเป็นอย่างมากว่าเป็นการทำให้รัฐแบบใหม่มีความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าขึ้น

กล่าวได้ว่า ในรัฐแบบจารีตไทยที่เรียกว่า "รัฐจักรวรรดิ" หรือ "รัฐราชาธิราช" ก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 ความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกรุงเทพฯกับ "ท้องถิ่น" ต่าง ๆ

จึงเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะยึดหยุ่น หละหลวมมาก ผู้คนภายในรัฐก็เป็นคนต่างชาติต่างภาษาที่มีเอกลักษณ์ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองแต่ละแห่งไป ซึ่งในรัฐแบบจารีตดังกล่าว ชนชั้นนำไทยยอมรับใน "ความเป็นอิสระ" ของ "ท้องถิ่น" ต่าง ๆ เช่น "หัวเมืองลาวภาคอีสาน" "ล้านนา" และ "หัวเมืองมลายู" ได้

อย่างไรก็ตาม ในช่วงสมัยปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 อันหมายถึงช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453) เกิดการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของชนชั้นนำไทยเกี่ยวกับ "ท้องถิ่น" ต่าง ๆ เช่น "หัวเมืองลาวภาคอีสาน" "ล้านนา" และ "หัวเมืองมลายู" กล่าวคือ จากเดิมที่ชนชั้นนำไทยยอมรับความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯ กับ "ท้องถิ่น" ในความหมายของรัฐแบบจารีตได้ แต่ในช่วงปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่า ชนชั้นนำไทยไม่สามารถยอมรับอำนาจการปกครองที่มี "ความเป็นอิสระ" ของ "หัวเมืองลาวภาคอีสาน" "ล้านนา" และ "หัวเมืองมลายู" ได้อีกต่อไป โดยเห็นว่า "ความล่าช้า" "ความเกียจคร้าน" "การไร้การศึกษา" "ความไร้ระเบียบวินัยและกฎหมายอันนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรม" "การไร้ประสิทธิภาพในการจัดเก็บภาษี" ฯลฯ เหล่านี้เป็น "ข้ออ่อนด้อย" และเป็น "ปัญหา" ความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้ของชนชั้นนำไทยดังกล่าว จึงนำไปสู่การปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435

การปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 เป็นผลให้มีการเข้าไปดำเนินการและจัดการกับ "หัวเมืองลาวภาคอีสาน" "ล้านนา" และ "หัวเมืองมลายู" ซึ่งเป็นกระบวนการสร้าง "เอกภาพ" ให้เกิดขึ้นภายในรัฐแบบใหม่ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 สามารถรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางและสร้างรัฐแบบใหม่เป็นผลสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ขั้นตอนและระยะเวลาของการเข้าไปดำเนินการและจัดการในแต่ละหัวเมืองมีความแตกต่างกันบ้าง แต่วิธีการจัดการจะไม่แตกต่างกัน ดังจะเห็นได้จาก ในช่วงก่อนการปฏิรูปการปกครอง พ.ศ.2435 ในท้องถิ่นหัวเมืองต่าง ๆ ได้ถูกรวมเป็นบางส่วน และเริ่มจากการส่งข้าหลวงจากส่วนกลางไปปกครองดูแลก่อน ต่อมาจึงมีการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ระบบ "เทศาภิบาล" ดังปรากฏการเข้าไปจัดตั้งมณฑลในระบบ "เทศาภิบาล" ใน "หัวเมืองลาวภาคอีสาน" เมื่อปี พ.ศ.2437 ใน "ล้านนา" ตั้งเป็น "หัวเมืองลาวเฉียง" ปี พ.ศ.2437 ตั้งเป็น "มณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ" ปี พ.ศ.2442 และเปลี่ยนชื่อเป็น "มณฑลพายัพ" ปี พ.ศ.2443 และใน "หัวเมืองมลายู" ได้ยกการปกครองเป็น "บริเวณ 7 หัวเมือง" เมื่อ พ.ศ.2444 ต่อมาจึงจัดตั้งเป็น "มณฑลปัตตานี" ในปี พ.ศ.2449 ซึ่งเป็นการตั้ง "มณฑล" สุดท้ายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5

นอกจากการปฏิรูปการปกครองในหัวเมืองดังกล่าวแล้ว ยังมีการปฏิรูปที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ด้วย กล่าวคือ มีการปฏิรูปด้านการคลัง การศึกษา การสาธารณสุข การคมนาคมด้วยการสร้างถนนหนทาง ทางรถไฟสาย ที่มุ่งไปสู่ท้องถิ่นหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งเป็นการมุ่งสร้างเอกภาพในดินแดนที่เป็น "ประเทศเดียวกัน" ของรัฐแบบใหม่นั้นเอง

กล่าวได้ว่า ชนชั้นนำไทยได้ใช้ระบบการศึกษาสมัยใหม่เป็นเครื่องมือในการสร้างและกำกับจินตนาการของรัฐแบบใหม่ในหมู่ราษฎรให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการปกครอง และการสร้างเอกภาพของรัฐแบบใหม่ เนื่องจากรัฐไทยเป็นที่รวมของคนต่างชาติ ต่างภาษา วิถีการดำรงชีวิตแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่นไป ระบบการศึกษาจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกันให้เกิดสำนึกความเป็น "ไทย" ได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จาก รัฐไทยได้จัดตั้งโรงเรียนหนังสือไทยเข้าแทนที่โรงเรียนวัดแบบจารีตเดิม และกำหนดให้เรียนภาษาไทยกลางกรุงเทพฯ แทนภาษาขอม ภาษาลาว ใน "หัวเมืองลาวอีสาน" แทนภาษายวน ใน "ล้านนา" และแทนภาษามลายู ใน "หัวเมืองมลายู" ส่งผลให้ราษฎรในท้องถิ่นดังกล่าวเกิดสำนึกในความเป็น "คนไทย" ร่วม "ประเทศ" เดียวกัน

อย่างไรก็ตาม การเข้าไปดำเนินการและจัดการกับ "ท้องถิ่น" หัวเมืองต่าง ๆ ใช้นโยบายปราบปรามเสียทีเดียว ในทางตรงข้ามกลับได้รับการต่อต้านจากบรรดาหัวเมืองทั้งใน "หัวเมืองลาวภาคอีสาน" "ล้านนา" และ "หัวเมืองมลายู" ด้วย แต่เนื่องจากในช่วงที่เกิดปฏิกริยาจากท้องถิ่นในปี พ.ศ. 2444-2445 นั้น เป็นช่วงที่การดำเนินการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองต่าง ๆ ในระบบ "เทศาภิบาล" ได้ดำเนินการมาค่อนข้างมั่นคงแล้ว และประกอบกับกองทัพแบบใหม่ได้ก่อตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ด้วย ทำให้การปราบปรามการต่อต้านของท้องถิ่นต่าง ๆ ทำได้อย่างรวดเร็ว

จึงกล่าวได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงในการรับรู้เกี่ยวกับ "ท้องถิ่น" ต่าง ๆ ของชนชั้นนำไทยที่เห็นว่าเป็น "ปัญหา" ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงนำไปสู่การปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435 ซึ่งส่งผลความเปลี่ยนแปลง "ท้องถิ่น" ในความหมายที่เป็น "อิสระ" ของรัฐแบบจารีตมาเป็น "ท้องถิ่น" ที่มีความสัมพันธ์ในลักษณะขึ้นต่อศูนย์กลางกรุงเทพฯ ในความหมายของรัฐแบบใหม่นั้นเอง